

Персональная точка зрения в этом плане характеризуется прикреплением повествования к определенной пространственной позиции, занимаемой главным героем. Соотнесенность с позицией героя проявляется в дейктических наречиях места, таких как «здесь», «там», «тут» и т.д. Пространственная позиция, которую занимает персонаж, существенно сужает его поле зрения и позволяет ему следить лишь за попадающими в это поле аспектами действия. Вот почему нарративная точка зрения может не совпадать с персональной.

Во временном плане персональная и нарративная точка зрения также пересекаются. Персональная точка зрения заключена в приуроченности повествования к определенному моменту действия или переживанию главного героя. Соотнесенность с временной позицией персонажа проявляется в дейктических наречиях времени, таких как «теперь», «сегодня», «здесь» и т.п., которые приобретают смысл только по отношению к определенной временной позиции. Для обозначения нарраториальной позиции здесь употребляются не дейктические, а анафорические наречия времени, т.е. такие обороты, как «в этот момент», «в этот день». Эта позиция представлена также возможностью нарратора свободно обращаться со временем. Он может передавать события как своим языком (нарраториальная точка зрения), так и языком одного из персонажей (персональная точка зрения). Например, в монодраме «Как я съел собаку» лексика, синтаксис и манера выражения нарратора и персонажа в языковом плане совпадают. Фактически герой является *alter ego* автора.

Таким образом, можно сделать вывод, что в пьесах Е. Гришковца мы имеем дело не с однополюсной и разнополюсной повествовательной перспективой, а с частичной нейтализацией оппозиций полюсов, что в большей или меньшей степени характерно для всех планов фокализации в нарративной структуре его монодрам.

Литература

1. В. Шмидт. Нарратология. – М., 1996.
2. Гончарова-Грабовская С.Я. Драматургия Е. Гришковца (проблема жанра) // Театр и драматургия. Тверь, 2007.

ДЫСКУСІЯ АБ МЕСЦЫ ЛЕКСІКІ ІНШАМОЎНАГА ПАХОДЖАННЯ Ё СІСТЭМЕ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ НА СТАРОНКАХ ПЕРЫЯДЫЧНАГА ДРУКУ 20 – 30-Х ГАДОЎ XX СТАГОДДЗЯ

С. Я. Богущ

У 20-я – пачатку 30-х гадоў XX стагоддзя выпрацоўвалася агульная канцэпцыя ўкладання слоўніка літаратурнай мовы. Пры гэтым сярод мовазнаўцаў разгарнулася палеміка аб шляхах фарміравання лексічных

нормаў, і адным з найбольш вострых і праблемных пытанняў таго часу было пытанне аб лексіцы іншамоўнага паходжання, шляхах яе засваення і месцы ў агульнай сістэме беларускай мовы.

У тагачасным моўным працэсе вельмі істотную ролю адыгрывала пурыстычная тэндэнцыя. У той ці іншай ступені яна знайшла адлюстраванне ў поглядах і навуковай дзейнасці амаль усіх найбольш уплывовых і аўтарытэтных лінгвістаў, а таксама беларускіх пісьменнікаў і дзеячаў культуры, якія спрычыніліся да моўнага працэсу. Аднак адзінства меркаванняў у гэтым пытанні сярод навукоўцаў усё ж такі не было. Аналіз некаторых тагачасных лінгвістычных артыкулаў акрэсленай тэматыкі дазваляе ўмоўна вылучыць некалькі падыходаў да развіцця лексічнай сістэмы беларускай мовы.

Адзін з іх – гэта так званы радыкальны пурызм. Самымі вядомымі прадстаўнікамі яго былі Ян Станкевіч і Вацлаў Ластоўскі. Абодва лінгвісты імкнуліся пазбягаць любых пазычанняў з іншых моў, спрабуючы замяняць іх сродкамі беларускай мовы – дыялектнай лексікай (у тым ліку і вузкадыялектнай), «забытымі» словамі старабеларускай мовы або ўласнымі наватворамі. Гэтая тэндэнцыя выразна прасочваецца ў кожным лінгвістычным артыкуле абодвух навукоўцаў. Вось што, напрыклад, пісаў Ян Станкевіч у 1930 годзе ў часопісе «Родная мова»: «Вялізная большасць нашае мовы асталася наагул добрай, чыстай беларускаю моваю, але ёй частка й ладне папсаванае, ёй вельмі папсаваная...» [8, с.113]. Свае пурыстычныя погляды Я. Станкевіч рэалізоўваў і ў практычнай дзейнасці. Вельмі паказальным у гэтым плане быў яго «слоўнічак», змешчаны ў 1930 – 1931 гадах у часопісе «Родная мова» [7, с.248–260]. Слоўнічак быў створаны адмыслова для таго, каб пашыраць малавядомыя дыялектныя словы і граматычныя формы, а таксама ўласныя наватворы Яна Станкевіча сярод носьбітаў мовы. Пры гэтым назіраецца наступная тэндэнцыя: пры наяўнасці некалькіх варыянтаў у дыялектных крыніцах Я. Станкевіч даволі паслядоўна аддае перавагу тым з іх, якія не супадаюць з рускай і польскай мовамі.

Для большай нагляднасці матэрыял гэтага слоўнічка быў зведзены намі ў табліцу для супастаўлення яго з лексікаграфічным матэрыялам, які папярэднічаў працы Я. Станкевіча (руска-беларускія слоўнікі В. Ластоўскага, М. Байкова і С. Некрашэвіча), а таксама з сучаснай літаратурнай лексічнай нормай (на аснове руска-беларускага слоўніка пад рэдакцыяй Я. Коласа, К. Крапівы і П. Глебкі) [1; 3; 6; 7]. Табліца, з аднаго боку, дапамагае выявіць спецыфіку падыходаў розных лінгвістаў 20-30-х гадоў да лексічнай сістэмы беларускай мовы, з іншага – выразна дэманструе, наколькі іх здабыткі былі засвоены ў сучаснай літаратурнай мове. Як бачна з

табліцы, у 20-я – пачатку 30-х гадоў адзінай лексічнай нормы яшчэ не існавала, аднак адбываўся актыўны працэс яе выпрацоўкі, у выніку чаго ўтваралася вялікая колькасць лексічных варыянтаў.

Параўнанне слоўнічка 1930-1931 гг. з сучасным руска-беларускім слоўнікам паказвае, што лінгвістычная спадчына Я. Станкевіча засталася незапатрабаванай у далейшы перыяд развіцця і кадыфікацыі беларускай мовы, і толькі адзінкавыя словы, разгледжаныя ім у згаданай лексікаграфічнай працы, трапілі ў літаратурную мову (напрыклад, словы *спадар, спадкаемца, летась*).

Пурыстычныя погляды на развіццё лексічнай базы беларускай мовы вызначалі таксама лінгвістычную дзейнасць Вацлава Ластоўскага. Ён неаднаразова выступаў у перыядычным друку з артыкуламі і невялікімі нататкамі, прысвечанымі пытанням лексікалогіі. Вельмі вялікае значэнне для тагачаснага моўнага працэсу меў згаданы вышэй «Расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік» В. Ластоўскага.

Фрагмент табліцы 1 прыведзены ніжэй.

Пурыстычныя погляды на развіццё лексічнай базы беларускай мовы вызначалі таксама лінгвістычную дзейнасць Вацлава Ластоўскага. Ён неаднаразова выступаў у перыядычным друку з артыкуламі і невялікімі нататкамі, прысвечанымі пытанням лексікалогіі. Вельмі вялікае значэнне для тагачаснага моўнага працэсу меў згаданы вышэй «Расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік» В. Ластоўскага.

Варта падкрэсліць, што пазіцыя радыкальнага пурызму не была беспадстаўнай. Калі браць пад увагу тыя гістарычныя і сацыяльныя ўмовы, у якіх даводзілася развівацца і функцыянаваць беларускай мове ў папярэднія стагоддзі, то імкненне беларускіх лінгвістаў выявіць яе адметнасць у параўнанні з суседнімі – рускай і польскай – мовамі, уплыў якіх яна зазнала раней, робіцца цалкам зразумелым і заканамерным для моўнага працэсу. Гэта тлумачыць таксама і тое, чаму найбольшая ўвага і Янам Станкевічам, і Вацлавам Ластоўскім, і многімі іншымі рупліўцамі мовы звярталася менавіта на русізмы і паланізмы, а не на пласт пазычанай з іншых моў лексікі.

Разам з тым, радыкальны пурызм вельмі часта крытыкаваўся. Так, напрыклад, Сцяпан Некрашэвіч у рэцэнзій на слоўнік Вацлава Ластоўскага дакараў аўтара за празмерную, на яго погляд, словатворчасць, у выніку якой парушаўся натуральны лад беларускай мовы. Адрозна ад прадстаўнікоў радыкальнага пурызму С. Некрашэвіч даволі памяркоўна ставіўся да наяўнасці пазычанай лексікі ў літаратурнай мове. Яго погляды на гэтую праблему знаходзім у артыкуле «Да пытання аб укладанні слоўніка жывой беларускай мовы» [5, с.164–186].

Табліца 1

Слоўнічак Я.Станкевіча (1930– 1931)	В.Ластоўскі Расійска- крыўскі (беларускі) слоўнік (1924)	М.Байкоў і С.Некрашэвіч Расійска- беларускі слоўнік (1928)	Руска-беларускі слоўнік пад рэд. Я.Коласа, К.Крапівы, П.Глебкі (4 выд., 1993)
далёкавокі	————	далеказрочны	дальназоркі
каўзель	каўзель, скоўзьніца	качалка, магаль, коўзанка, коўзалка, сьлізкаўка, каўзель	каток, <i>разм.</i> коўзанка
каята	каяньне	пакута, каяньне	пакаянне
нізкавокі	паніклівы	паніклівы, нізкі на вочы, недабачлівы, бліндар, падсьлепа- ваты	блізарукі
выбег	выправа	экскурсія	экскурсія
раськідонлівы	————	марнатраўны, роскідлівы, раскідонлівы, не- эканомны, неаш- чадны	марнатраўны
родзіч	пабратам, крывец	зямляк	зямляк
собсьнік	ўласьнік, собнік	уласьнік, гаспадар	уласнік
супар	спадужнік, спаборнік	супар, супраціўнік	сапернік
гаспадар, спадар	гаспадар, пан	гаспадар, пан	пан, спадар
гаспода	гаспода	кватэра, дамоўка	кватэра
паймо	споцыям	паняцьце	паняцьце
спадкаемца, пры- емца	спадкабернік, прынятчык	наступнік, насьледнік, дзедзіч, спадкаемец; атрымальшчык, ат- рымач	1.наследнік, спадчыннік; 2.(преемник) наследнік, спад- каемец, наступнік, атрымальнік
здавальны	спадумны	уяўны, гаданы, выйбражальны, зданьнёвы, непраўдзівы	уяўны

У. Дубоўка ў артыкуле «Пра нашу літаратурную мову» наконт пазычанай лексікі пісаў: «...колькасьць іх (*слоў, пазычаных з суседніх моў – С.Б.*) не перавышае колькасьці normalнай ува ўсіх мовах і ўсталяецца шляхам сыстэматычнай працы па стварэньню навуковай тэрміналёгіі» [2, с.168]. Як бачым, У. Дубоўка даволі спакойна ўспрымаў наяўнасьць пазычанай лексікі ў беларускім слоўніку, прызнаваў яе як вельмі важкі пласт тэрміналагічнай сістэмы.

Адметную пазіцыю ў гэтай дыскусіі займаў Язэп Лёсік. Ён даводзіў, што «галоўная сіла не ў паасобных запазычаных словах (...) Дух мовы –

гэта яе сынтакс, яе фразэолёгія, яе ўласьцівы спосаб выражэньня» [4, с.193]. Такім чынам, Я. Лёсік прапаноўваў «абеларушваць» пазычаныя словы, надаваць ім уласцівую беларускай мове граматычную форму. Менавіта так, на яго думку, можна было пазбегнуць штучнасці такіх слоў і захаваць адметны лад беларускай мовы.

Безумоўна, межы гэтай працы не дазваляюць поўна адлюстравать дыскусію, якая разгарнулася на старонках перыядычных выданняў у 20-я гады XX ст., але разгледжаны матэрыял сведчыць пра агульную тэндэнцыю да захавання нацыянальнай спецыфікі пры выпрацоўцы лексічных нормаў беларускай літаратурнай мовы, адмаўленне ад празмернага ўплыву на яе іншых моў. У наступныя дзесяцігоддзі адбылася рэзкая змена моўнай палітыкі, і надалей беларуская літаратурная мова развівалася як адкрытая для пазычанняў мова, а выпрацоўка адзіных, як было паказана вышэй, у аснове сваёй пурыстычных прынцыпаў фарміравання лексічнай сістэмы мовы завершана не была, у выніку чаго ў склад слоўніка літаратурнай мовы ў пазнейшы савецкі перыяд была занесена вялікая колькасць русізмаў.

Літаратура

1. *Байкоў М., Некрашэвіч С.* Расійска-беларускі слоўнік. Мн., 1928.
2. *Дубоўка У.* Пра нашу літаратурную мову // *Узвышша*. 1927. № 2. С. 167–181.
3. *Ластоўскі В.* Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік. Коўна, 1924.
4. *Лёсік Я.* Некаторыя ўвагі да беларускае літаратурнае мовы // *Полымя*. 1924. № 2 (10). С. 192–205.
5. *Некрашэвіч С.* Да пытання аб укладанні слоўніка жывой беларускай мовы // *Полымя*. 1925. №5. С. 164–186.
6. *Руска-беларускі слоўнік (выд. 4) /* Пад рэд. Я.Коласа, К.Крапівы і П.Глебкі. Мн., 1993.
7. *Станкевіч Я.* Зацемкі з крывіцкае (беларускае) мовы // *Станкевіч Я.* Збор твораў у двух тамах. Т. 1. Мн., 2002. С. 248–260.
8. *Станкевіч Я.* Язык і языказнаўства // *Станкевіч Я.* Збор твораў у двух тамах. Т. 1. Мн., 2002. С. 112–115.

ТРАДИЦИИ ПЛУТОВСКОГО РОМАНА В ДИЛОГИИ И. ИЛЬФА И Е. ПЕТРОВА «ДВЕНАДЦАТЬ СТУЛЬЕВ», «ЗОЛОТОЙ ТЕЛЕНОК»

Е. С. Буда

Романы «Двенадцать стульев» и «Золотой теленок» унаследовали многие черты плутовского (авантюрного) романа. Согласно определению, данному в словаре иностранных слов, авантюра (от фр. *aventure*) – это «приключение,хождение; рискованное начинание; сомнительное в смысле честности предприятие, рассчитанное на случайный успех; дело,